

Redaktorská činnost Jana Mrazíka

JARMILA KLÍMOVÁ

Paedagogium

Mrazíkova redaktorská a spisovatelská činnost započala v roce 1880 vydáváním psychologických a pedopsychologických studií v časopise **Paedagogium**, který řídil Mrazíkův učitel a rádce **Gustav Adolf Lindner**.¹

Zcela prvním uveřejněným vlastním textem byla práce *O paměti zděděné*, která vyšla ve 2. ročníku časopisu v roce 1880.² V tomtéž ročníku vyšlo Mrazíkovi sedm recenzí českých učebnic a dvě komentované informace o přeložených knihách (**Ch. Darwin - Životopisný nástin dítěte**, **H. Taine - Jak se dítě učí mluvit**). V následujícím ročníku je publikována na pokračování Mrazíkova práce *Studie o mozku*. Jméno Jana Mrazíka jako autora se pak objevuje až v 8. ročníku (1886) a v posledním, 9. ročníku 1887, kde vychází obsáhlejší studie o životě a pedagogických názorech Jana Bedřicha Flatticha s názvem *Ze zápisků méně známého pedagoga*.

Kromě toho, že se Jan Mrazík uvedl v Paedagogiu jako schopný autor, recenzent, překladatel a glosátor cizojazyčných pedagogických textů, mělo působení v tomto časopise i další význam: Mrazík si uvědomil, že zvyšování kvality učitelstva a školství není možné bez přehledu o domácích i zahraničních pedagogických názorech a trendech. Své ambiciózní, ale zatím nerealizované představy nastínil Gustavu Adolfo Lindnerovi: "...právě počátkem nového roku 1882 ... měla se totiž zřídit nová rubrika s názvem revue nebo přehledy, ve kteréžto rubrice měl býti podáván přehled a seznam všech lepších článků, týkajících se některé disciplíny paedagogické, a to nejen z časopisů

vychovatelských, nýbrž i jiných filosofických a anthropologií pěstujících listů slovan-
ských, německých, francouzských, anglických, evropských i amerických, italských a ji-
ných vůbec, pro něž by se časem byli vyhledali zvláštní zpravodajové. Každý takový
článek měl býti uveden i se stručným obsahem svým a naznačením směru, jakým se bere,
ovšem i poukázáním, kde dotčený článek naléztí možno. Mimo to mělo se v též rubrice
čtenářstvo seznamovati i s obsahem a směry důležitých paedagogických soustavných
spisů cizojazyčných, jakož měly tam najíti místo všechny pozoruhodné zjevy a objevy do
oboru vychovatelského spadající. Tímto způsobem mělo se státi Paedagogium nejenom
zrcadlem, v němž obraziti se měl všeobecný ruch, rozvoj a pokrok nauk vychovatelských
a školství ve světě vůbec, nýbrž mělo se státi i praktickým rádcem pro všechny, kdož
vědecky se zabývati chtěli paedagogií, jsouc bezpečným a úplným ukazatelem všeho, co
kde pozoruhodného a důležitého se objevilo. ... Vymínil jsem si mezi jiným, že sám budu
redigovati tuto rubriku, že pro ni získám domácí i cizí síly, že všeliké rukopisy sem se
táhnoucí, mají býti zasílány mně a že bez mého vědomí a svolení nic tam uveřejněno býti
nesmí, což arci vše jsem odůvodnil; Lindner přijal všechny ty a jiné ještě podmínky bez
výhrady ...".³

Uskutečnění záměru ztroskotalo na Lindnerově nemoci a finančních neshodách s nakladatelem. Idea, vzniklá počátkem 80. let, však Jana Mrazíka neopustila celý život a výrazně se promítala do redakčních koncepcí v časopisech Paedagogické rozhledy, Česká škola i při působení v Dědictví Komenského.

Paedagogické rozhledy

Svůj plán - seznamovat pravidelně s pedagogickými texty z různých českých i cizích časopisů a se spisy světové pedagogiky - se Mrazík pokoušel znovu realizovat koncem 80. let. Jeho zásluhou byl zřízen v roce 1887 při Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách **Literární a pedagogický odbor**, a jako věstník tohoto odboru byl v roce 1888 založen časopis **Paedagogické rozhledy**.⁴ Mrazík je jako hlavní redaktor řídil v roce 1888 a po přestávce pak od 11. ročníku, od prosince 1897 (když se stávající redaktor Josef Klika vzdal funkce pro zaneprázdněnost) do června roku 1902.

V úvodní stati prvního sešitu roku 1888 s názvem *Československému učitelstvu a přátelům školství* popisuje Jan Mrazík okolnosti a záměry vzniku časopisu a přitom provádí analýzu stavu současného školství a českého učitelstva.⁵ Paedagogické rozhledy se chtějí věnovat teorii pedagogické vědy i otázkám školské praxe, činnosti učitelstva a jeho snahám, působení učitelských jednot i např. literatuře pro mládež. Myšlenka z doby působení v Paedagogiu je zde vyložena podrobněji, již prakticky propracovaná a o krok blíže k realizaci.

Svému záměru se Jan Mrazík snažil dostát jako redaktor zejména při druhém, delším řízení časopisu, a přispěl k němu i jako autor: v letech 1888 a 1898-1907 publikoval na stránkách časopisu nejméně 18 původních prací a 35 recenzí a překladů.

Česká škola

Mezi prvním a druhým vedením Paedagogických rozhledů pokračoval Mrazík v tomtéž duchu v časopise **Česká škola**.⁶

Za redakce Aloise Vávry vedl v letech 1889-1891 rubriku **Obzor literární a škol-
ský**. Poprvé se objevil v 5. čísle v únoru roku 1889 v rozsahu deseti a půl strany a vycházel nepravidelně.

Obsahem Literárního obzoru byly "literární úvahy" (recenze) různých autorů o pedagogické literatuře z celého světa, o učebnicích a časopisech, i autorské úvahy o stavu této literatury. Školský obzor vytvářel v prvních dvou letech Jan Mrazík sám. Rozsah jeho témat je pozoruhodný: hodnocení školských systémů a školských poměrů v jednotlivých

zemích, historie a obsah vyučovacích předmětů, informace o učitelských sjezdech, konferencích a výstavách v mnoha zemích.

Když se Jan Mrazík stal od 1. čísla 14. ročníku vedoucím redaktorem, *Obzory* pokračovaly dál, ale z pochopitelných důvodů s větším počtem autorů.

Mrazík redakčně řídil Českou školu od prosince roku 1891 do listopadu 1897 (18. ročník). Za jeho vedení se stala obsahově kvalitním časopisem "... střediskem jak učitelských snah literárních, tak i stavovských ... mluvčím průkopníků změny v organizaci Ústředního spolku jednot učitelských...",⁷ napomohla organizovanosti učitelstva, bojovala proti klerikalismu a byrokracii, nevyhýbala se kritice nešvarů v samotném učitelstvu. Do časopisu Mrazík hojně přispíval vlastními texty. V letech 1886-1897 mu bylo otištěno nejméně 35 původních článků a 38 recenzí a překladů.

V době vedení časopisu byl Mrazík napomenut dopisem předsedy c. k. okresní školní rady na Kladně ze dne 4. 8. 1894:⁸

"Časopis Česká škola, jež řídíte, zabíhá v ročníku 1893 a 1894 v různých člancích za meze zákonem podmíněné slušnosti vzhledem ku článku 54 říšského zákona školního ze dne 2. května 1883. Dle vysokého nařízení c. k. zemské školní rady ze dne 13. července 1894, čís. 20.504, upozorňujeme Vás, že máte dbáti tomu povolání učitelského důstojného a zcela přiměřeného."⁹

Lze předpokládat, že zemskou školní radu již delší dobu popuzoval tón a obsah časopisu. Jaký text však mohl být tou příslovečnou poslední kapkou?

V 15. ročníku (prosinec 1892 - prosinec 1893) byla sledována a ze všech stran rozebírána otázka úpravy učitelských platů a text K naší situaci vyzýval k politizaci učitelského hnutí. Na stránkách 16. ročníku České školy (prosinec 1893 - listopad 1894) se odbývá vnitřní spor v Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách. V červenci 1894 je v úvodním článku s názvem Sedmdesát neukončených disciplinárek, věnovaném situaci k okrese vinohradskému, kritizována byrokracie v osobě konkrétního školního inspektora.

Napomenutí Jana Mrazíka kritický duch publikovaných textů příliš neovlivnilo.¹⁰ Je však zřejmé, že tato situace spolu s dalšími okolnostmi (osobní nevraživost mezi skupinami učitelů a nevyjasněná konkurence učitelských časopisů) přispěla k Mrazíkově zatrpklosti v hodnocení stavu učitelstva a jeho schopností.¹¹ Činnost v České škole a Mrazíkova neústupnost a neochota spolupracovat v tomto směru s nadřízenými školskými orgány bezpochyby byla jednou z příčin zamítnutí žádosti o místo definitivního učitele v Kladně a přeložení do Mladé Boleslavi v roce 1897. Ve své rezignaci na místo redaktora České školy Mrazík v listopadu 1897 uvedl:

"Díky vyslovuji všem, kteří mne jakkoli podporovali; zvláště díky však jsem zavázán p. nakladateli, který mi v řízení listu nejen ponechal úplnou volnost, nýbrž i v době těžkých bojů a kritických zápasů o mravní přerod v učitelstvu a novou jeho organizaci, kterýžto zápas Česká škola samojediná podnikla a také vítězně dokončila, mne neopustil a při mně vytrval přese vše, co se proti němu a proti mně podnikalo".¹²

Dědictví Komenského

Úkol Odboru literárního při Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách přejímá počátkem roku 1892 založené vydavatelství **Dědictví Komenského**. Mrazík má zásluhu (spolu s Janem Dolenským a dalšími) na jeho vzniku i na tom, že sehrávalo důležitou roli při vydávání podnětné české a přeložené pedagogické literatury a kvalitní literatury pro mládež. V čele Dědictví Komenského stál Mrazík jako jeho starosta od dubna 1897 do roku 1900, ale, jak uvádí Josef Tůma (starosta v letech 1901-1929), neměl "...potřebného organizačního smyslu pro řízení Dědictví Komenského, jež prožívalo tehdy hojně obtíže správní ...".¹³

Dědictví Komenského převzalo od 10. ročníku v roce 1896 vydávání Paedagogických rozhledů a Mrazík vykonával v letech 1897-1900 obě funkce, starosty i vedoucího redaktora. Mezi výborem Dědictví a Mrazíkem jako redaktorem Paedagogických rozhledů se objevily neshody a Mrazík se vzdal řízení časopisu v roce 1902.¹⁴

Tímto rokem je také utlumena jeho bohatá časopisecká činnost - v letech 1905-1907 se objevují dva ojedinělé texty (o Josefu Klikovi a Františku Palackém) a čtyři recenze. Mrazík se více věnuje překladům - v roce 1904 přeložil a vydal stostránkový překlad **Johna Deweye Škola a společnost**. Když v roce 1906 začalo Dědictví Komenského vydávat edici **Sbírka přednášek a rozprav z oboru výchovy a lidového vzdělání**, je **Jan Mrazík** jejím iniciátorem, pořadatelem a také autorem svazku číslo 1 svou knihou **O vzdělání**.

Málo známé a v biografii na jednu výjimku nezmiňované je Mrazíkovo redaktorské působení v časopise **Česko-německý čtenář**. S podnázvem **Časopis pro začátečníky k učení jazyku německému** vycházel jako měsíčník, 1. ročník v roce 1913-1914, 2. ročník od září 1914 do června 1915. Mrazík jako dobrý znalec a učitel němčiny byl jistě jeho kvalitním redaktorem.¹⁵

Redaktorská činnost Jana Mrazíka byla vedle jeho jiných aktivit - pedagogického působení, vlastních autorských prací, překladů a recenzí - další záslužnou činností, která ho právem řadí mezi představitele pokrokové učitelské generace konce 19. století.

POZNÁMKY

- 1/ Paedagogium. Měsíčník pro zájmy vychovatelské. Od 3. roč. Měsíčník vychovatelský pro učitele škol obecných a měšťanských. Vycházel v letech 1879-1887, G. A. Lindner byl redaktorem 1. - 3. ročníku (1879-1881).
- 2/ Nejobsáhlejší bibliografii Mrazíkovy publikační činnosti podala ve své práci Hana Kříčková. Vycházela jsem z ní při uvádění počtu publikovaných prací.
KŘIČKOVÁ, H. *Jan Mrazík (1848-1923)*. Praha, 1990. 39 s.
- 3/ MRAZÍK, J. Za Lindnerem. *Česká škola*, 9, 1886/1887, č. 32, s. 507.
- 4/ Paedagogické rozhledy (od října 1904 - 18. ročníku- Paedagogické rozhledy) vycházely v letech 1888-1914, 1918-1932. V době, kdy Mrazík působil v České škole (1889-1897), byli redaktory Josef Klika a Jan Dolenský.
- 5/ MRAZÍK, J. Československému učitelstvu a přátelům školství. *Paedagogické rozhledy*, 1, 1888, seš. 1, s. 1-9.
- 6/ Česká škola (tzv. Neubertova podle tiskárny, v rozlišení se stejnojmennou přílohou časopisu Český učitel, která byla vydávána v letech 1901-1914), s podtitulem Časopis pro učitelstvo a přátely školstva národního, vycházela od r. 1879 do r. 1898. Po Mrazíkovi se stal v roce 1897 redaktorem Karel Pitter.
- 7/ TŮMA, J. Jan Mrazík. *Český učitel*, 27, 1923/1924, č. 1-2, s. 2.
- 8/ Dopis je uložen v Archivu Pedagogického muzea J. A. Komenského v Praze, sig. S 174.
- 9/ Citovaný článek zákona praví:
"Jestliže by učitelstvo zachovalo se ve škole jinak, než jak povinnost káže, též kdyby chování jeho kromě školy uráželo vážnost stavu učitelského nebo škodlivé bylo působení vychovatelskému a učitelskému, bude užito prostředků disciplinárních, nezávisle od stíhání soudem trestním, když by takové snad nastalo."
Viz. Příruční kniha říšských a zemských zákonů, nařízení a předpisů v záležitostech školství obecného na Moravě. Brno, 1901, s. 22.
- 10/ V roce 1896 zde Mrazík dokonce s malou "krycí" záměnou zmiňuje vlastní případ nepříznivé inspekční zprávy, která byla reakcí na jeho žádost o místo definitivního učitele, a staví ji do kontrastu s postojem jeho příznivců, žáků i kolegů. Vyslovuje myšlenku, že učitelé obecných a měšťanských škol jsou diskriminováni vinou nezpůsobilých inspektorů oproti svým kolegům ze středních škol.
Viz. Česká škola, 18, 1895/1896, č. 23, s. 365. Rovněž: KANÁK, J. *Jan Mrazík - jeho život a dílo*, 1948, s. 7. Strojopis, ve vlastnictví doc. L. Zeliny.
- 11/ V pozůstalosti J. Mrazíka v Archivu Pedagogického muzea J. A. Komenského v Praze je uložen dopis z roku 1892. Jan Mrazík v něm píše Josefu Tůmovi o nevhodnosti založení dalšího pedago-

gického vědeckého časopisu a klade otázku, komu by byl asi určen a kdo by do něj přispíval, když učitelstvo má zájem pouze o povrchní, nevědecké informace a málokdo je schopen přejít od slov k činům.

12/ *Česká škola*, 19, 1896/1897, č. 31, s. 481.

13/ TŮMA, J. Jan Mrazík. *Český učitel*, 27, 1923/1924, č. 1-2, s. 3.

14/ Odchod z redakce *Rozhledů* je ohlášeno s netajeným pocitem křivdy i se jmény "protivníků". *Paedagogické rozhledy*, 15, 1901/1902, č. 10, s. 478.

15/ Zmínka je pouze u hesla Jan Mrazík v Masarykově slovníku naučném z r. 1929.

První ročník časopisu vyšel v jednom nedatovaném sešitě v rozsahu třiceti stran, druhý ročník již s deseti jednotlivými čísly na 120 stranách. Byl to metodický časopis k výuce němčiny, pro samouky i školní vyučování. Na stranách, rozdělených na dva sloupce, je paralelní text v češtině a němčině, s předchozím výkladem mluvnice, s úkoly k opakování a anekdotami. Majitelem, vydavatelem a odpovědným redaktorem byl František Taufer z Královských Vinohrad. Časopis skončil po 2. ročníku a byl převeden pod časopis *Učte se německy*.

Jan Mrazík z pohledu dokumentů Pedagogického muzea J. A. Komenského v Praze

FRANTIŠEK MORKES

Materiály, dokumentující život a dílo učitele Jana Mrazíka (v rozsahu jedné archivní krabice), jsou v Pedagogickém muzeu J. A. Komenského v Praze uloženy v tzv. Slavíně. Tedy v té části archivního fondu, v němž jsou vyčleněny materiály významných osobností české pedagogické vědy a českého školství.

Materiály obsahují Mrazíkova školní vysvědčení, vysvědčení učitelská, hodnocení učitelského působení, ukázky z jeho redaktorské a překladatelské činnosti. Ve fondu je uložen Mrazíkův křestní, oddací i úmrtí list a řada dalších dokumentů osobního charakteru. Z dochovaných dokumentů je možno rekonstruovat i některé okolnosti okolo zdánlivě překvapivé Mrazíkovy reaktivace ve školní službě, k níž došlo v roce 1919. Tedy v době, kdy byl 9 let na odpočinku, netěšil se pevnému zdraví a bylo mu již 71 let. Z dochovaného korespondenčního lístku, zasláného Janem Mrazíkem Pedagogickému muzeu, je pak zřejmé, že se o předání většiny materiálů muzeu sám zasloužil. Četné zmínky o Janu Mrazíkovi jsou dále v archivních materiálech dokumentujících činnost Josefa Tůmy (1865-1933), které jsou též uloženy ve Slavíně.

Rodák z moravského Roštína, učitel Jan Mrazík, prožíval svá nejpłodnější léta v Kladně, kde působil od roku 1877. Nejdříve na obecné škole "chlapčí", po roce již na škole měšťanské. Po dvacetiletém působení na Kladně, kde se i oženil, byl v roce 1897 přeložen "z příčin služebních" na dívčí školu do Mladé Boleslavi. Svoji roli v celé záležitosti nepochybně sehrála i skutečnost, že již v roce 1894 byla vznesena kritika na jím redigovaný časopis *Česká škola*. Okresní hejtman tehdy Mrazíka písemně upozornil, že časopis *Česká škola* v různých článcích ročníku 1893 a 1894 zabíhá "za meze zákonem podmíněné slušnosti vzhledem ku článku 54 říšského zákona školního ze dne 2. května 1883".

Ze svého pedagogického působení odešel Jan Mrazík na odpočinek k 31. srpnu 1910, tedy ve věku 62 let.

Vznik samostatného československého státu pak znamenal změnu i v životě pensionovaného Jana Mrazíka. Dnem 17. března 1919 je datován dopis, podepsaný vlastnoručně ministrem Habrmanem, který Mrazík dostává z ministerstva školství a národní